

Zo verhoog je de woordenschat van leerlingen

Maak gebruik van woordleerstrategieën

Hoe bevorder je de woordenschatontwikkeling van leerlingen? Het antwoord ligt voor een groot deel bij henzelf. Wanneer ze met woordleerstrategieën zelf betekenissen van onbekende woorden kunnen achterhalen, verhoogt dit niet alleen hun woordenschat maar ook hun motivatie.

Sharon Holterman

is groepsleerkracht en onderzoekscoördinator op Academische Opleidingsschool de Linderte in Raalte

Woordenschatonderwijs staat de laatste jaren sterk in de belangstelling. Een eerste belangrijke reden hiervoor is de aange- toonde samenhang van woordenschat van leerlingen met andere vakgebieden, zoals onder andere begrijpend lezen, technisch lezen en wereldoriëntatie. Een tweede reden is

dat woordenschat de sleutel blijkt te zijn voor het succes dat leerlingen in het onderwijs zullen hebben. Daarnaast is een uitgebreide woordenschat, als sociale functie, hard nodig binnen de huidige en toekomstige maatschappij. Onderwijskundigen spreken hun zorg uit over het onvoldoende aantal woorden dat leerlingen beheersen en pleiten voor een structurele en effectieve woordenschatdidactiek en -aanpak (Cunningham et al., 2005; Graves, 2009).

Op welke wijze kan het woordenschatonderwijs effectief worden vormgegeven om de woordenschatontwikkeling te bevorderen? Het antwoord op deze vraag ligt voor een groot deel bij de leerling zelf. Wanneer leerlingen door middel van woordleerstrategieën zelf in staat zijn om betekenissen van onbekende woorden te achterhalen, verhoogt dit naast de motivatie ook de woordenschat aanzienlijk.

Incidenteel en intentioneel

Een van de kerndoelen van het basisonderwijs is dat leerlingen een adequate woordenschat verwerven. Volgens Van den Nulft en Verhallen (2009) gaat het bij woordenschat enerzijds om het leren van nieuwe betekenissen en het uitbreiden van het achterliggende kennissysteem. Anderzijds is het leren van woorden volgens hen noodzakelijk om lessen binnen verschillende vakgebieden goed te kunnen volgen. Wie minder woorden kent, beschikt over minder sleutels om nieuwe kennis te verwerven. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen incidenteel woordenschatonderwijs en intentioneel woordenschatonderwijs. Met incidenteel woordenschatonderwijs komen woordbetekenissen min of meer toevallig aan de

Kwaliteitskaart

Woordleerstrategieën

Toepassing

Bepalen of een woord belangrijk is (belang bepalen)

Niet alle woorden zijn even belangrijk om een tekst te begrijpen. Bepaal eerst of het woord belangrijk genoeg is om de woordleerstrategieën toe te passen.

De (directe) context gebruiken (afleiden)

Het is belangrijk dat je gebruikmaakt van de zinnen die om het woord staan. Deze kunnen aanwijzingen geven over de betekenis. Door deze zinnen goed te lezen, weet je misschien wel wat het woord betekent.

Naar het woord zelf kijken en gebruik maken van de eigen kennis (eigen kennis inschatten)

Ook kan een deel van het onbekende woord aanwijzingen geven over de betekenis. Misschien ken je een deel van het woord wel uit het Nederlands of een andere taal.

Gebruik maken van het woordenboek of de betekenis navragen bij iemand anders (navragen)

Door het woord zelf op te zoeken kan je de betekenis van het onbekende woord achterhalen. Dit kan je doen door in een (Junior)woordenboek te kijken, gebruik te maken van het digitale woordenboek op de computer of door het na te vragen aan iemand anders.

Jürgen Klein Douwel

orde. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij het lezen van teksten, maar zal ook veelal buiten school plaatsvinden. Bij intentioneel woordenschatonderwijs wordt doelbewust gewerkt aan het uitbreiden van de woordenschat.

Sommige leerlingen hebben meer instructies, gerichte hulp of een andere aanpak nodig om tot een diepere woordenschat te komen. Dat is iets dat iedere leerkracht zal herkennen. Maar een woordleerstrategie heeft voor elke leerling een positief effect.

Woordleerstrategieën

Wat houdt een woordleerstrategie in? Een woordleerstrategie stelt leerlingen in staat zelf de betekenis van onbekende woorden te achterhalen en door een actieve benadering van het onbekende woord, de betekenis te onthouden. Er zijn vier belangrijke woordleerstrategieën die de leerlingen helpen zelf betekenis te verlenen aan lastige of onbekende woorden (Baumann, Ware, & Edwards, 2007; Graves, 2009). De strategieën zijn verwerkt binnen een kwaliteitskaart. Deze kwaliteitskaart kan

worden ingezet als stappenkaart voor de leerlingen (zie pagina 32).

De keuze voor de strategie is afhankelijk van het vakgebied en de context. Een voorbeeld: het woord 'goederenloods' kan worden opgezocht in het woordenboek, waardoor er gebruik wordt gemaakt van de strategie *navragen*. Echter, bij dit woord kan ook gebruik worden gemaakt van de *eigen kennis*, waarbij het woord kan worden opgesplitst in 'goederen' en 'loods'. Wellicht kent de leerling wel de betekenis van deze twee woorden afzonderlijk en kan hij de woorden samenvoegen om tot een nieuwe betekenis te komen. Ook de strategie *gebruiken van de context* kan worden toegepast. Een dergelijke contextzin kan zijn: 'Door deze opslagplaats worden de spullen langdurig bewaard'. De betekenis kan op deze manier wellicht worden afgeleid door naar de zinnen te kijken die om het woord heen staan.

Voor een toename van de woordenschat op zowel incidentele als intentionele wijze is het belangrijk dat alle vier de woordleerstrategieën

Bij intentioneel woordenschatonderwijs wordt doelbewust gewerkt aan het uitbreiden van de woordenschat

Stimuleer samenwerking
tussen leerlingen bij het
inoefenen van een
strategie

Kwaliteitskaart

Instructiestap:

Geef een expliciete beschrijving van de woordleerstrategie en leg het duidelijk uit.

Model de woordleerstrategie door een (contextueel) voorbeeld te geven en uit te voeren.

Begeleid de leerlingen bij het inoefenen van de woordleerstrategie.

Laat de leerlingen de woordleerstrategie zelfstandig toepassen.

Bespreek de gehanteerde woordleerstrategieën en laat dit regelmatig terugkomen.

Toepassing

Kies per keer één woordleerstrategie uit die wordt aangeboden. Zorg er wel voor dat alle woordleerstrategieën vlot achter elkaar worden aangeboden, zodat leerlingen zelf kunnen kiezen welke strategie ze gaan toepassen.

Laat zien hoe de woordleerstrategie wordt toegepast door het hardop te benoemen en voor te doen.

Stimuleer samenwerking tussen leerlingen bij de inoefening van de woordleerstrategie. Zorg voor voldoende (Junior)woordenboeken en eventueel de beschikking tot internet.

De leerlingen weten hoe de woordleerstrategie wordt toegepast en voeren dit zelfstandig uit. Geschikte lessen hiervoor kunnen zijn: vrij lezen, begrijpend lezen, voortgezet technisch lezen, taal, aardrijkskunde, geschiedenis, natuur of Engels.

Laat de leerlingen benoemen voor welke woordleerstrategie ze hebben gekozen, hoe ze het hebben toegepast en laat het oefenen met woordleerstrategieën regelmatig terugkomen.

worden aangeleerd. Volledige toepassing van de vier strategieën zorgt ervoor dat de leerlingen meerdere mogelijkheden hebben om achter een betekenis te komen. Wanneer leerlingen bekend zijn met deze strategieën zullen ze dit niet alleen toepassen op school maar ook in alle andere situaties buiten het onderwijs waarbij ze met onbekende woorden worden geconfronteerd. De afhankelijkheid van een leerkracht of een andere volwassene neemt af, nu ze heb-

ben geleerd om zelf hun eigen woordenschat uit te breiden. Maar voordat het zo ver is, ligt er een belangrijke taak bij de leerkracht.

Directe leerkrachtinstructie

Het achterhalen van woordbetekenissen en het verwerven van woordbegrip is een langdurig en actief proces voor zowel de leerling als de leerkracht. Woordleerstrategieën zullen enkel door de leerlingen gebruikt worden wanneer deze goed worden uitgelegd door de leerkracht. Een tweede kwaliteitskaart kan worden ingezet als leerkrachtinstructie voor het aanleren van de woordleerstrategieën bij leerlingen (zie de kwaliteitskaart op deze pagina).

Leerlingen passen de aangeleerde strategieën zeer snel toe, nadat je ze de verschillende voorbeelden hebt uitgelegd. In het kader van de studie Onderwijswetenschappen aan de Open Universiteit is er een studie uitgevoerd naar het effect van directe instructie bij woordleerstrategieën op de woordenschat van leerlingen binnen de groepen 5 t/m 8 (Holterman,

Jürgen Klein Douwel

In de praktijk:

Ideën voor in de klas

Het aanbieden van de woordleerstrategieën resulteert door de tips in dit artikel mogelijk al snel in een verbeterde woordenschat en een verhoogde motivatie bij leerlingen.

Pas de leerkrachtinstructie toe bij het aanleren van de woordleerstrategieën (zie de stappen van de kwaliteitskaart op pagina 34).

Zorg voor voldoende (Junior)woordenboeken of de mogelijkheid om de betekenis op te zoeken op de computer (digitaal woordenboek).

Vergroot de kwaliteitskaart met daarop de woord-

leerstrategieën en hang ze goed zichtbaar op in de klas en herhaal ze regelmatig.

Maak eventueel voor iedere leerling een klein kaartje met daarop de woordleerstrategieën (eventueel visualiseren door middel van een pictogram). Laat de leerlingen onbekende woorden verzamelen in hun schrift of een zelfgemaakt woordenboek zoals op het notitieblokje hierboven. Op die manier kunnen de leerlingen op een geschikt moment zelfstandig de betekenissen achterhalen en de bijbehorende strategie aangeven.

Groep	5*	5	6*	6	7*	7	8*	8
WS pretest	49.00	60.19	66.90	71.31	78.88	77.55	95.92	97.04
WS posttest	59.74	65.12	71.06	73.77	92.36	82.58	101.24	97.77

Tabel 1 Woordenschatcores op de pretest en posttest

2013). Uit de resultaten (zie Tabel 1) blijkt dat de scores van de groep leerlingen die de woordleerstrategieën expliciet aangeleerd kregen naast het volgen van de reguliere taalstructuur (zie toevoeging * in tabel), significant verschilden van de groep leerlingen die deze woordleerstrategieën niet kregen aangeboden. De eerste groep leerlingen is gemiddeld meer vooruit gegaan op woordenschat dan de leerlingen die enkel de reguliere taalstructuur ontvingen. Om de betrouwbaarheid van de resultaten te vergroten is er gewerkt met een pre- en posttest, waarbij onder andere de Citotoets Woordenschat is afgenomen. De resultaten in Tabel 1 ondersteunen de voorspelling dat directe instructie bij woordleerstrategieën gebruikt kan worden om de woordenschat van leerlingen te verhogen.

Het blijft van belang om de woordleerstrategieën af en toe opnieuw onder de aandacht te brengen. Het zal voor zowel leerkrachten als leerlingen het meeste opleveren als de strategieën worden geïntegreerd binnen verschil-

lende vakgebieden. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan taallessen, begrijpend lezen, vrij lezen, aardrijkskunde, geschiedenis of Engels. Voor de leerkracht betekent dit tijds-winst binnen het rooster door de integratie binnen andere vakgebieden en de leerlingen krijgen hierdoor de gelegenheid om de vier verschillende strategieën volledig te kunnen toepassen. ●

LITERA TUUR!

- Baumann, F., Ware, D., & Edwards, E. (2007). Bumping into spicy, tasty words that catch your tongue: A formative experiment on vocabulary instruction. *The Reading Teacher*, 61, 108-122.
- Cunningham, J.W., Spadorcia, S.A., Erickson, K.A., Koppenhaver, D.K., Sturm, J.M., & Yoder, D.E. (2005). Investigating the instructional supportiveness of leveled texts. *Reading Research Quarterly*, 40, 10427.
- Graves, M.F. (ed.) (2009). *Essential readings on vocabulary instruction*. New York: Teachers College Press.
- Van den Nulft, D., & Verhallen, M. (2009). *Met woorden in de weer*. Bussum: Coutinho.
- Holterman, S. (2013). *Het effect van directe leerkrachtinstructie woordleerstrategieën op de receptieve woordenschat*. Masterthesis Faculteit Onderwijswetenschappen. Heerlen: Open Universiteit.

Kijk voor meer artikelen over **woordenschat** in het digitale archief op de website: www.jsw-online.nl/jsw/archief